

Szkolnictwo wyższe w Irlandii

Zwolnienie pracownika jest możliwe tylko w przypadku niekompetencji, upośledzenia lub niewłaściwego prowadzenia się.

Ryszard Mosakowski

Irlandia – niewielki kraj o powierzchni 70 280 km² i 3 840 838 mieszkańców, wg danych z lipca 2001 r. – na mocy traktatu z 6 grudnia 1921 r. uzyskała niepodległość 26 księstw południowych. W 1948 r. Irlandia wycofała się ze Wspólnoty Brytyjskiej, a w 1973 r. wstąpiła do Wspólnoty Europejskiej. Kraj ten posiada małą, ale nowoczesną, szybko rozwijającą się gospodarkę, zależną od handlu, w której przemysł odpowiada za 39 proc. PKB i 80 proc. eksportu. Wartość PKB w 2000 r. wyrażona w USD purchasing parity power (PPP) wyniosła 81,9 mld, a na mieszkańca - 21 600 USD.

Najstarszą uczelnią Irlandii, a jednocześnie obecnie najbardziej renomowaną, jest University of Dublin (Trinity College), założony

w 1572 r., w którym w roku akademickim 1999/2000 było zarejestrowanych 14 750 studentów, w tym 3 667 (ok. 25 proc.) na studiach typu postgraduate.

STRUKTURA SYSTEMU

System szkolnictwa wyższego Irlandii jest oparty na sztywnym modelu binarnym, z wyraźnym rozróżnieniem między sektorem uniwersyteckim a nieuniwersyteckim. W skład sektora uniwersyteckiego wchodzi 7 uniwersytetów, z których 2 największe: Trinity College i National University of Ireland, a także Dublin University i Dublin City University, są zlokalizowane w Dublinie, a 2 inne w niedalekiej odległości od tego miasta. W rezultacie tylko 2 uniwersytety zostają poza bezpośrednim zapleczem Dublina. Do sektora nieuniwersyteckiego należą instytuty techniczne (łącznie 14) i kolegia edukacyjne (5) oraz inne, a ponadto szereg niezależnych prywatnych kolegiów, kształcących głównie w dziedzinach związanych z biznesem, nadających kwalifikacje zawodowe, zaświadczenia, dyplomy i stopnie. Największą uczelnią Irlandii nie należącą do sektora uniwersyteckiego jest Dublin Institute of Technology, kształcący w roku akademickim 2000/01 22 tys. studentów. Uczelnia ta od roku akademickiego 1998/99 nadaje własne stopnie, zarówno na poziomie undergraduate, jak i postgraduate, ale mimo usilnych zabiegów nie została objęta ustawą uniwersytecką.

UNIwersYTETY

Cechą charakterystyczną ustawy o uniwersytetach Irlandii z 1997 r., odróżniającą ją od tego typu aktów prawnych w innych krajach europejskich, jest wpisanie do niej wszystkich uniwersytetów. Ustawa narzuca nie tylko konieczność powołania, ale i skład władzy zarządzającej w każdym uniwersytecie. Zgodnie z wymaganiami ustawy, rada zarządzająca powinna liczyć minimum 20 a maksimum 40 osób, a w jej skład powinni wchodzić: najwyższy urzędnik uniwersytetu (prezydent, provost); przewodniczący władzy zarządzającej (jeśli nie jest nim prezydent uniwersytetu); przynajmniej jeden, ale nie więcej niż 2 urzędników odpowiedzialnych za sprawy akademickie, finansowe lub administracyjne, powołanych przez radę zarządzającą (przy czym jednym z nich musi być osoba odpowiadająca za sprawy akademickie); 2-6 nauczycieli akademickich na stanowisku profesora lub

profesora stowarzyszonego, wybranych przez tę grupę pracowników; 3-5 nauczycieli akademickich zajmujących stanowiska poniżej profesora stowarzyszonego; 2-3 studentów reprezentujących związek studentów uznany przez władzę zarządzającą; jeden student studiów na poziomie postgraduate, 1-3 osób reprezentujących pracodawców, związki zawodowe, społeczność lokalną, organizacje rolnicze i rybackie, biznes i przemysł (przy czym przynajmniej jedna osoba musi reprezentować biznes lub przemysł); 1-2 osób reprezentujących regionalne władze edukacyjne; taka sama liczba osób mianowanych przez ministra po konsultacji z głównym urzędnikiem uniwersytetu. Władza zarządzająca może ponadto powołać do swojego składu 4 osoby reprezentujące interesy artystyczne i kulturowe oraz 4 absolwentów. w odniesieniu do każdego uniwersytetu ustawa wyraźnie określa osoby, które muszą być reprezentowane we władzy zarządzającej, np. mocą tej ustawy w skład Rady Zarządzającej National University of Ireland wchodzi: Lord major Corku i major Waterford, 2 osoby nominowane przez National University of Ireland oraz 5 osób wybranych przez rady księstw administracyjnych: Cork, Waterford, Kerry, Limerick, Tipperary North Riding i Tipperary South Riding. Wśród kompetencji rady zarządzającej można wymienić: zarządzanie majątkiem uniwersytetu, powoływanie prezydenta (provosta), a w razie potrzeby także innych urzędników, oraz wykonywanie innych funkcji wynikających ze statutu uniwersytetu.

Ustawa nie precyzuje natomiast struktury administracyjnej poszczególnych uniwersytetów, w związku z tym nie odnosi się także do rodzaju innych ciał zarządzających na poszczególnych poziomach ich struktury organizacyjnej ani do składu takich ciał w kolegiach. Te sprawy określają statuty poszczególnych uczelni.

CIAŁA DORADCZE, KONSULTACYJNE I CERTYFIKACYJNE

Administracją szkolnictwa wyższego na poziomie rządu zajmuje się Departament Edukacji i Nauki (DES), przy czym kolegia w sektorze technicznym są zarządzane i finansowane przez Komitety Edukacji Zawodowej (VECs). Do głównych zadań DES należą: strategiczne planowanie i formułowanie polityki w dziedzinie szkolnictwa wyższego, promowanie jakości, przydzielanie środków i odpowiednie monitorowanie, ocena pracy i jej wyników, ocena ogólnej polityki kadrowej etc. Ponadto DES corocznie decyduje o liczbie przyjęć do kolegiów kształcących nauczycieli.

Głównym ciałem pośrednim w sektorze uniwersyteckim jest Władza Szkolnictwa Wyższego (HEA), której członków powołuje rząd. HEA działa jako agencja planująca i rozdzielająca rządowe środki finansowe pomiędzy wyższe uczelnie. HEA realizuje swoje funkcje doradcze w stosunku do ministra edukacji i nauki, i monitorujące funkcjonowanie szkolnictwa wyższego poprzez system podkomitetów. Poza uniwersytetami, w zakresie działania HEA znajduje się również kilka kolegiów.

Do 2000 r. funkcjonowała Krajowa Rada ds. Kwalifikacji Edukacyjnych (NCEA) oraz kilka innych rad, jako agencja rządowa odpowiedzialna za koordynację i promowanie edukacji w sektorze nieuniwersyteckim w dziedzinach: technicznej, przemysłowej, naukowej, technologicznej i handlowej oraz sztuk i projektowania. Do kompetencji NCEA należało zatwierdzanie programów, przyznawanie i nadawanie stopni, dyplomów i zaświadczeń oraz innych tytułów akademickich. Ustawa o kwalifikacjach z 1999 r. w miejsce NCEA i innych ciał certyfikacyjnych, wprowadziła: Irlandzką Władzę Krajową ds. Kwalifikacji (NQAI), Radę ds. Certyfikacji w zakresie Dalszej Edukacji i Szkolenia (FETAC) oraz Radę ds. Kwalifikacji w Szkolnictwie Wyższym i Szkoleniu (HETAC).

Konferencja Szefów Uniwersytetów Irlandzkich (CHIU) jest ciałem pozaustawowym, działającym na podstawie porozumienia pomiędzy uniwersytetami członkowskimi i jest przez nie finansowana. Konferencja utrzymuje łączność z HEA oraz z DES wyrażając swoje opinie na tematy dotyczące szkolnictwa wyższego. Działa także

Stowarzyszenie Administratorów Uniwersyteckich, które na spotkaniach i konferencjach dyskutuje sprawy będące przedmiotem ich zainteresowania oraz promuje rozwój pracowników.

Większość nauczycieli akademickich uniwersytetów i kolegów kształcenia nauczycieli należy do związku zawodowego Irish Federation of University Teachers (IFUT), który zrzesza pracowników akademickich z 5 najstarszych uniwersytetów. Federacja ta jest zarówno organizacją typu stowarzyszenia zawodowego, jak i związku zawodowego. Niektórzy nauczyciele akademicy są członkami Związku Nauczycieli Irlandii (TUI), Związku Robotników Irlandii (WUI) lub Stowarzyszenia Pracowników Naukowych, Technicznych i Zarządzających (ASTMS). Coraz większą rolę w planowaniu szkolnictwa wyższego w Irlandii odgrywają konfederacje pracodawców w dziedzinie przemysłu i biznesu. Uczestniczą one w opiniowaniu rządowych inicjatyw na temat szkolnictwa wyższego, a także w ciałach zarządzających uniwersytetów. Włączenie tych organizacji w planowanie szkolnictwa wyższego ma na celu zapewnienie, że zwłaszcza w dziedzinach technicznych i naukach przyrodniczych absolwenci kolegów i uniwersytetów są wyposażeni we właściwą wiedzę wymaganą przez przemysł.

STUDIA I STUDENCI

Uniwersytety oferują programy studiów na poziomie bachelor, master i doktorskim w takich dziedzinach, jak: nauki humanistyczne, ścisłe, techniczne, społeczne czy medyczne. Niektóre uniwersytety zamiast dotychczasowego systemu trymestralnego wprowadziły semestralny cykl studiów oraz modularyzację oferowanych programów, stwarzając w ten sposób większą elastyczność studiowania. Zajęcia dydaktyczne mają formę wykładów, uzupełnionych bezpośrednią opieką nad studentami, pokazami praktycznymi i zajęciami laboratoryjnymi.

Stopień bachelor (odpowiednik naszego licencjatu) uzyskuje się po ukończeniu 3-4-letnich studiów stacjonarnych. Można go uzyskać także w trakcie porównywalnych czasowo studiów niestacjonarnych. Czas trwania studiów na ten stopień zależy od dziedziny i przepisów wewnętrznych uczelni. W kolegiach National University of Ireland, na takich kierunkach, jak: sztuki piękne, humanistyka, prawo i handel, nauki społeczne, biznes, stopień bachelor otrzymuje się, z pewnymi wyjątkami, po 3 latach studiów. Zdobycie pokrewnych stopni w Trinity College, University of Limerick i Dublin City University wymaga ogólnie 4 lat studiów. Programy studiów na stopień akademicki na kierunkach inżynierskich, rolniczych i przyrodniczych wymagają 4 lat studiów, natomiast na architekturze i medycynie weterynaryjnej – 5, stomatologii – 5 lub 6, a na medycynie – 6 lat studiów.

Wyższy dyplom (graduate/higher diploma) uzyskuje się zwykle po rocznych studiach stacjonarnych lub 2-letnich niestacjonarnych, po uprzednim uzyskaniu kwalifikacji na poziomie bachelor. Niektóre z oferowanych programów studiów wymagają wykonania dysertacji. Stopień magistra, czyli pierwszy stopień na poziomie postgraduate, jest dostępny prawie we wszystkich dziedzinach studiów, które trwają 1-3 lata. Podstawowym wymaganie przy przyjęciu na te studia jest stopień bachelor. Stopień magistra jest nadawany po ukończeniu studiów i zdaniu egzaminu bądź po wykonaniu badań, lub też na podstawie zaliczenia obydwu elementów.

Najwyższą kwalifikacją akademicką w Irlandii, wymagającą zwykle minimum 3-4 lat do jej uzyskania, jest doktorat. W roku akademickim 1997/98 w uniwersytetach studiowało 66 398 studentów, w tym 58 446 na studiach stacjonarnych.

FINANSOWANIE SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Głównym źródłem finansowania uniwersytetów i kolegów technicznych jest budżet państwa, z którego uzyskują one ponad 70 proc. swoich przychodów. Środki te rozdziela Departament Edukacji i Nauki poprzez Władzę

Szkolnictwa Wyższego (HEA). HEA, po konsultacji ze szkołami wyższymi, wprowadziła system finansowania oparty na kosztach jednostkowych. Czesne, które poprzednio stanowiło znaczącą część przychodów uczelni, zostało zniesione w 1995 r. Obecnie studenci studiów stacjonarnych są odpowiedzialni tylko za opłatę typu pogłównego. Za studia płacą natomiast studenci studiów niestacjonarnych oraz studiów na poziomie postgraduate. Wydatki na szkolnictwo wyższe stanowią 24 proc. całkowitych wydatków na edukację. Zgodnie z danymi OECD, w 1997 r. bezpośrednie wydatki państwa na szkoły wyższe stanowiły 1 proc. PKB. Natomiast łączne wydatki, wraz z subsydiami dla gospodarstw domowych i innych jednostek prywatnych oraz środki ze źródeł prywatnych, stanowiły w 1997 r. 1,4 proc. PKB, a po uwzględnieniu środków zagranicznych – 1,7 proc. PKB.

PRACOWNICY AKADEMICY

W większości uniwersytetów główne stanowiska akademickie obejmują 5 kategorii: profesor, profesor stowarzyszony, starszy wykładowca, wykładowca, wykładowca asystent. W niektórych uniwersytetach, jak Trinity College Dublin, są tylko 4 stanowiska akademickie. Osoby zatrudnione na stanowisku wykładowcy i wykładowcy asystenta należą do tzw. grupy „młodszych” nauczycieli akademickich. Istnieją także inne stanowiska, jak asystent dydaktyczny i demonstrator. W grupie „starszych” nauczycieli akademickich 95 proc. pracuje na pełnym etacie. Pozostałe 5 proc. dotyczy konsultantów medycznych i stomatologicznych, których zatrudnienie na pełnym etacie uważa się za niewłaściwe.

W grupie „młodszych” nauczycieli akademickich, obejmującej wykładowców, wykładowców asystentów, asystentów dydaktycznych i demonstratorów, jedna piąta posiada zatrudnienie na części etatu. Zatrudnienie wykładowców na części etatu dotyczy głównie obszarów kształcenia zawodowego, jak np. kształcenie nauczycieli, i odnosi się do osób zatrudnionych na pełnym etacie w swoich dziedzinach zawodowych (poza uczelnią). Znaczną liczbę demonstratorów, którzy są zatrudnieni albo na pełnym, albo na części etatu, stanowią studenci na poziomie postgraduate, zwykle zaangażowani w badania doktorskie.

Do zatrudnienia na pełnym stanowisku akademickim w uniwersytetach wymagany jest podstawowy stopień akademicki ze specjalizacją oraz kwalifikacje podyplomowe. Wprawdzie oficjalnie publikowane wymagania zwykle nie określają, że kwalifikacje podyplomowe powinny być na poziomie doktorskim, w praktyce jednak większość kandydatów na stanowiska uniwersyteckie posiada taki stopień. W kolegiach National University of Ireland wymaga się stopnia bachelor z bardzo dobrą oceną (a very good honours primary degree) i kwalifikacji na poziomie podyplomowym lub równoważnych. W dziedzinie nauk przyrodniczych tej uczelni większość pracowników akademickich posiada doktorat, podczas gdy w dziedzinie nauk artystycznych i humanistycznych minimalnym wymaganiem jest stopień master. Od kandydatów na stanowiska profesorskie natomiast oczekuje się dużego doświadczenia badawczego wraz z listą opublikowanych prac. W nowych uniwersytetach w Dublinie i Limerick minimalnym wymaganiem na stanowiska powyżej wykładowcy asystenta jest stopień bachelor z oceną pierwszej albo drugiej klasy (first or second class honours degree) i 3 lata doświadczenia zawodowego. Inne wymagania wstępne mogą obejmować odpowiednie doświadczenie zawodowe i udowodnione zdolności badawcze. Początkowe zatrudnienie odbywa się zwykle na stanowisku wykładowcy asystenta lub wykładowcy.

REKRUTACJA I PROMOCJA

Rekrutacja pracowników akademickich odbywa się w drodze publicznego konkursu, ogłaszanego zwykle w prasie krajowej i odpowiednich międzynarodowych publikacjach edukacyjnych. Procedura selekcji obejmuje zwykle ocenę kwalifikacji kandydatów na podstawie dorobku i w czasie wywiadu. W ostatnich latach władze uniwersytetów zmierzały do objęcia aktualnie zatrudnionych pracowników akademickich przedselekcyjnym

procesem konsultacyjnym, aby upewnić się na temat potrzeb promocyjnych departamentów przed obsadzeniem stanowiska. Typowym zwyczajem w procesie selekcji jest wygłoszenie referatu przez kandydatów wstępnie wyselekcjonowanych na jedno z wyższych stanowisk, w obecności pracowników danego departamentu. Zwycięskich kandydatów wybiera komitet promocyjny, który składa się zwykle z prezydenta, sekretarza uniwersytetu, dziekanów oraz szeregu wybranych pracowników.

WARUNKI ZATRUDNIENIA I PRACY

Pełnoetatowi pracownicy akademicy uniwersytetów mają status urzędników państwowych z tenure, który daje gwarancję stabilnego zatrudnienia aż do osiągnięcia wieku emerytalnego, przy czym zwolnienie pracownika jest możliwe tylko w przypadku niekompetencji, upośledzenia lub niewłaściwego prowadzenia się. Ustawa o uniwersytetach z 1997 r. zawiera wyraźną gwarancję prawną dla tenure, przewidując, że stały pracownik akademicki zatrudniony na pełnym etacie jest mianowanym urzędnikiem tej instytucji.

Pierwsze zatrudnienie na stanowisku akademickim odbywa się najczęściej na okres próbny. Dotyczy to zwykle stanowiska wykładowcy asystenta lub wykładowcy. Obowiązki wykładowców są określone przez szefa departamentu i mogą obejmować wykłady, tutorials, seminaria, zajęcia praktyczne, konsultacje studenckie, egzaminowanie oraz badania i nadzór nad badaniami. Chociaż ogólnie przyjmuje się, że średni tygodniowy czas pracy wynosi 35 godz., nie jest on jednak sformalizowany i istnieje powszechne przekonanie, że duża liczba osób pracuje znacznie dłużej. Nie jest również sformalizowane obciążenie dydaktyczne nauczycieli akademickich, które w praktyce zależy od rodzaju prowadzonych przedmiotów.

PŁACE I EMERYTURY

Decyzje dotyczące wynagradzania pracowników w służbie państwowej i publicznej, w tym pracowników akademickich, podejmowane są w ramach systemu negocjacji zbiorowych i porozumień pomiędzy partnerami społecznymi a rządem. Najnowsze porozumienie tego typu „Partnerstwo 2000” obejmowało podwyżki wynagrodzeń na stanowiskach służby państwowej, z którymi prawie wszystkie stanowiska akademickie ustanowiły odpowiednie relacje. Zakresy płac na tych samych stanowiskach akademickich w poszczególnych uniwersytetach są podobne. Np. w NUI zakresy płac miesięcznych, wyrażone w euro, są następujące: wykładowcy: 2619-4245, starsi wykładowcy: 3485-4921, profesorowie stowarzyszeni: 4200-5621, profesorowie: 5255-6330.

Emerytury większości pracowników akademickich w starszych uniwersytetach Irlandii są finansowane przez te uniwersytety, podczas gdy system udziałowy emerytur funkcjonuje w kolegiach edukacyjnych i 2 nowych uniwersytetach. Wysokość rocznej emerytury osób, które osiągnęły wiek emerytalny, stanowi 1/80 płacy za każdy rok pracy. Po osiągnięciu wieku emerytalnego (65 lat) i ukończeniu 40 lat pracy wypłacany jest zasiłek emerytalny, zwykle w wysokości 1,5-rocznej płacy.

Dr Ryszard Mosakowski jest adiunktem Politechniki Gdańskiej i wiceprzewodniczącym Krajowej Sekcji Nauki NSZZ „Solidarność” oraz członkiem Rady Europejskiej Education International.